

Кришталь Г. О.

к.е.н., доцент кафедри економіки,

Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, Україна

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА – ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

Анотація. Висвітлено проблеми оцінки кредитоспроможності позичальника, кредитного ризику та виявлення джерел погашення позичальником відсотків і заборгованості за кредитом. Доцільність видачі кредиту. Основні методи оцінки кредитоспроможності, їх недоліки та переваги.

Ключові слова: кредит, ризик, позичальник, відсотки, оцінка кредитоспроможності.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, бібл: 4

Kryshstal G. O.

PhD in Economics, associate professor of Economics Department

State University of Information and Communication Technologies, Ukraine

EVALUATION OF THE FINANCIAL CONDITION OF AN BORROWER – INDIVIDUAL PERSON IN COMMERCIAL BANK

Abstract. The problems of estimation of solvency of borrower, credit risk and exposure of sources of redemption of percents and debt a borrower, are reflected after a credit. Expedience of delivery of credit. Basic methods of estimation of solvency, their failings and advantages.

Keywords: credit, risk, borrower, percents, estimation of solvency.

Formulas: 0; fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 4

JEL Classification: C 13, G 21, P 34

Кришталь Г. А.

к.э.н., доцент кафедры экономики, Государственный университет

информационно-коммуникационных технологий, Украина

ОЦЕНКА ФИНАНСОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ ЗАЕМЩИКА – ФИЗИЧЕСКОГО ЛИЦА В КОММЕРЧЕСКОМ БАНКЕ

Аннотация. Отражены проблемы оценки кредитоспособности заемщика, кредитного риска и выявления источников погашения заемщиком процентов и задолженности, за кредитом. Целесообразность выдачи кредита. Основные методы оценки кредитоспособности, их недостатки и преимущества.

Ключевые слова: кредит, риск, заемщик, проценты, оценка кредитоспособности.

Формул: 0; рис.: 0, табл.: 0, библи: 4

Постановка проблеми. Кредит - це сукупність відповідних економічних відносин між кредитором та позичальником з приводу поворотного руху вартості. Суб'єктами кредитної угоди можуть виступати будь-які юридично самостійні господарюючі одиниці, що вступають у відносини тимчасового запозичення вартості в грошовій або товарній формі. Об'єкт кредитної угоди - позикова вартість, відокремлення якої пов'язано з характером руху від кредитора до позичальника та від позичальника до кредитора. Необхідність повернення позикової вартості позичальником зумовлюється збереженням права власності на неї кредитора, а забезпечення повернення досягається в процесі використання позикової вартості в господарській дальності позичальника. При цьому основними стимулюючими мотивами кредитних угод з боку кредитора є одержання доходу у вигляді позикового

процента, а з боку позичальника - покриття нестачі власних ресурсів і отримання доходу в результаті використання позикової вартості.

Для управління кредитними ризиками банки мають проводити оцінку кредитоспроможності позичальника як на стадії прийняття рішення про доцільність видачі кредиту, так і на стадії контролю за процесом погашення відсотків і заборгованості за кредитом. Вибір методу оцінки кредитоспроможності залежить від низки чинників: форми власності, особливостей побудови балансу та інших форм звітності клієнта, галузевих особливостей, виду діяльності.

Основна мета оцінки кредитоспроможності позичальника - оцінка кредитного ризику та виявлення джерел погашення позичальником відсотків і заборгованості за кредитом.

Аспекти цієї проблеми висвітлені у наукових дослідженнях зарубіжних авторів: А. П. Градов, Б. І. Кузін, О.І. Козлов, Синки Дж.Ф. Л. П. Бєлих. Значний внесок у розробку теоретико-методологічних основ оцінки фінансового стану позичальників зробили вітчизняні вчені-економісти: А. В. Головач, В. Б. Захожай, К.С. Базилевич, В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко, О. В. Дзюблюк, А. М. Мороз, В. Т. Сусіденко.

Водночас, аналіз опублікованих праць з даної проблематики дає підстави говорити про недостатнє наукове розкриття окремих питань, а саме: теоретичних, методичних і прикладних основ оцінки фінансового стану позичальників. З цих міркувань, розробка нових, галузево орієнтованих підходів до цього питання є необхідним та відповідним чином обумовило вибір теми статті.

Мета статті. У зв'язку з цим основною метою статті є проведення оцінки фінансового стану позичальників.

Виклад основного матеріалу. Оцінка фінансового стану позичальника – фізичної особи здійснюється відповідно до методики визначення фінансового стану позичальника – фізичної особи в банківській установі, приналежність позичальника – фізичної особи до відповідної категорії кредитної операції визначається відповідно до порядку формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків. У випадку необхідності визначення платоспроможності фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності (доходи, витрати, чистий грошовий потік та інше) проведення аналізу відбувається за допомогою методики визначення фінансового стану позичальника - суб'єкта малого підприємництва в банківській установі.

При оцінці фінансового стану позичальника відповідальні працівники Банку керуються принципом превалювання змісту над формою, наприклад при зверненні клієнта, який працює на підприємстві та оформлений як суб'єкт підприємницької діяльності, але не проводить бізнес-діяльність, його аналіз проводиться відповідно до цього Положення.

Головні задачі визначення платоспроможності позичальника-фізичної особи:

1. Визначення фінансового стану на момент надання кредитних коштів;
2. Визначення доцільності надання кредиту;
3. Проведення переоцінки фінансового стану в процесі користування кредитними коштами.

Методика оцінки фінансового стану Позичальника базується на аналізі кількісних показників з урахуванням якісних показників, що можуть вплинути на виконання Позичальником зобов'язань за кредитом, з визначенням рівня їх ймовірного впливу на дотримання умов договору кредиту шляхом установаження оптимальних значень та відповідних балів для кожного з показників та здійснюється з урахуванням виду і строку кредиту, що надається.

Оцінку кредитоспроможності Позичальника Банк визначає, як до надання кредиту, так і в період дії договору кредиту, шляхом внесення нових даних по клієнту та перерахунку його платоспроможності.

Основні показники, які Банк враховує при розрахунку коефіцієнта платоспроможності по проекту:

До якісних характеристик Позичальника зокрема належать:

- соціальна стабільність клієнта (наявність постійної роботи, ділова репутація, сімейний стан тощо);
- загальний матеріальний стан клієнта (наявність майна та копій відповідних підтверджених документів на його право власності, які засвідчуються в установленому порядку);
- вік клієнта на дату отримання та погашення боргу;
- кредитна історія (інтенсивність користування банківськими кредитами в минулому та своєчасність їх погашення й сплати відсотків/комісій за ними), у тому числі отримана від бюро кредитних історій та/або єдиної інформаційної системи "Реєстр позичальників";
- інша інформація (на вимогу Банку).

До основних кількісних показників оцінки фінансового стану позичальника - фізичної особи зокрема належать:

- сукупний чистий дохід (щомісячні отримані сукупні доходи, зменшені на сукупні витрати та зобов'язання);
- накопичення на рахунках у банку (інформація надається за бажанням Позичальника);
- коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність Позичальника і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитною угодою (зокрема, співвідношення сукупних доходів і витрат/зобов'язань Позичальника, сукупного чистого доходу за місяць і щомісячного внеску за кредитом та відсоткам/комісіям за ним);
- рівень забезпечення кредиту (застава рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування, передавання права власності на об'єкт кредитування) та його ліквідність.

Загальна характеристика доходів, що беруться до уваги при розрахунку платоспроможності Позичальника для визначення фінансового класу та фінансового рейтингу позичальника.

Для розрахунку основних кількісних показників оцінки фінансового стану Позичальника враховуються доходи, факт отримання яких протягом дії кредитного договору підтверджується достовірними документами, виданими третьою особою (довідка з місця роботи, довідка про доходи, виписка (довідка) банку з рахунку про рух коштів, податкова декларація, зокрема:

- для заробітної плати – довідка з місця роботи про обсяг нарахованої та /або сплаченої заробітної плати за останні шість місяців з вказанням прострочок по виплаті. У випадку, якщо Позичальник працює на останньому робочому місці менше 6 місяців, Позичальником надається довідка з місця роботи про обсяг заробітної плати за відповідний період, при цьому проводиться кредитним аналітиком додатковий аналіз стабільності доходу Позичальника. В разі якщо Позичальник працює за сумісництвом обов'язково надається трудовий договір/наказ про прийняття на роботу. У випадку наявності сумнівів у розмірі заробітної плати, а саме – значного розміру заробітної плати, клієнт – власник або директор підприємства, що надає довідку про нараховані доходи, працівник підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку може вимагати

додаткових документів, що свідчать про задекларовані доходи (форми звітності №1/1м та 2/2м відповідно до Положень (стандартів) бухгалтерської звітності 2 ("Баланс"), 3 ("Звіт про фінансові результати"), 25 ("Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства") підприємства, де працює Позичальник, податкова декларація тощо);

- для процентних, купонних та інших доходів від цінних паперів та депозитів – оригінал депозитного договору, цінних паперів та умов емісії цінних паперів, виписка з особового рахунку реєстратора цінних паперів. У випадку наявності депозитного рахунку в іншій фінансовій установі (наприклад кредитному союзу) працівнику підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку необхідно обов'язково отримати довідку (виписку) про отримані доходи за попередній період;
- по інших доходах: відповідні цивільно-правові угоди, по яких Позичальник отримує дохід, з обов'язковим наданням виписки (довідки) з рахунку про рух коштів;
- виписка/довідка банку з рахунку Позичальника про рух коштів, а також в банківській установі за останніх шість місяців.
- Загальна характеристика понесених витрат, які враховуються при підтвердженні додаткового доходу Позичальника для визначення його фінансового рейтингу. Загальна схема підтвердження додаткових доходів наступна:
  - береться до уваги майно, придбане Позичальником за останні 2 роки за власні або позикові кошти;
  - беруться до уваги витрати на відпочинок;
  - беруться до уваги розміщені депозити, придбані цінні папери за 2 роки за власні кошти, що знаходяться у власності Позичальника на момент написання заявки;
  - сума основного та додаткового доходу порівнюється з задекларованими доходами Позичальником.
- Документи, які необхідні для підтвердження додаткових доходів Позичальника:
  - для нерухомості – документи, що підтверджують право власності з обов'язковим зазначенням суми, яку було заплачено Позичальником. Працівник підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку має обов'язково перевірити наявність оригіналів документів, що підтверджують право власності, щодо задекларованого майна Позичальника. У випадку наявності сумнівів щодо витрат на купівлю майна, ці витрати до уваги при розрахунку платоспроможності не приймаються, про що робиться відмітка у висновку відповідного підрозділу Банку;
  - для транспортних засобів – документи, що підтверджують право власності (свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу). Сума купівлі, що вказана Позичальником, звіряється відповідальним працівником підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку з ринковими цінами з точністю до 30%. Працівник підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку має обов'язково перевірити наявність оригіналів документів, що підтверджують право власності, щодо задекларованого майна Позичальника. У випадку наявності сумнівів щодо витрат на купівлю майна, ці витрати до уваги при розрахунку платоспроможності не приймаються, про що робиться відмітка у висновку відповідного підрозділу Банку;
  - для розміщених депозитів – депозитний договір (обов'язково) з касовими документами щодо внесення готівкових коштів (бажано). Працівник підрозділу клієнт-менеджерів профільного бізнесу Банку обов'язково повинен перевірити, щоб позичальник при укладенні депозитного договору діяв від свого імені та

вносив гроші самостійно. У випадку наявності сумнівів щодо права власності на грошові кошти, витрати, які враховуються при підтвердженні платоспроможності, до уваги не приймаються, про що робиться відмітка у висновку відповідного підрозділу Банку.

Загальна характеристика документів, які необхідні при підтвердженні додаткового доходу Позичальника для визначення його фінансового рейтингу:

- копія паспорта Позичальника із зазначенням адреси реєстрації/дані анкети Позичальника із зазначенням місця проживання;
- копії документів на права власності на активи, які є у Позичальника;
- дані анкети Позичальника, підтвержені довідкою про доходи із зазначенням назви установи, посади Позичальника, строку роботи;
- копія закордонного паспорта Позичальника із зазначенням відміток про перетин кордону (у разі наявності);
- копії документів, що підтверджують право власності Позичальника на автомобіль;
- копія депозитного договору з касовими документами щодо внесення готівкових коштів (діючих та закритих договорів);
- копія останнього платіжного документа про сплату комунальних платежів (місця проживання Позичальника та нерухомого майна, що є у власності);
- дані анкети позичальника щодо галузі діяльності підприємства, на якому працює Позичальник;
- копії договорів страхування майна, копії документів, що підтверджують оплату за абонементи в спорткомплексах (договір та квитанція про сплату (фіскальний чек));
- дані бюро кредитних історій, єдиної інформаційної системи, анкети Позичальника та довідок/виписок банку.

Випадки перегляду розрахунку платоспроможності:

1) періодично, не рідше одного разу на рік відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України. При цьому від клієнта вимагаються оновлені документи, що визначають платоспроможність;

2) щокварталу, якщо обслуговування кредитної заборгованості/ нарахованих процентів відбувається із простроченням або пролонгацією, протягом періоду несвоечасного погашення боргу;

3) наявність інформації, що свідчить про значне погіршення/покращення матеріального стану клієнта (звільнення з роботи тощо);

4) наявність іншої інформації, що може негативно/позитивно вплинути на платоспроможність Позичальника;

5) в разі прийняття колегіальним органом умов кредитування/реструктуризації відмінних від запитуваних позичальником, що враховуються при розрахунку рейтингу;

6) моніторинг стану обслуговування кредитної заборгованості здійснюється щомісячно.

Методика визначення фінансового стану:

Схема визначення фінансового стану повинна бути побудована на бальній оцінці кожного показника, який включений до анкети позичальника - фізичної особи. Бали по кожному показнику виставляються згідно:

- експертних суджень;
- статистичних даних, які характеризують зв'язок між характеристиками клієнта та ймовірністю погашення кредиту/дефолту.

Висновок. Кредит відіграє важливу роль в економіці України, особливо у період становлення в ній ринкової інфраструктури та здійснення структурної перебудови народного господарства. Він сприяє прискоренню роздержавлення власності, допомагає швидкому перерозподілу грошових коштів, що дає можливість у стислі строки здійснити переорієнтацію виробництва і оздоровити економіку.

Перехід до регульованого ринку - основне направлення подальшого вдосконалення економічних відносин у нашій країні. Криза, що охопила нашу країну, згубно вплинула на всі сфери економічного життя. Падіння виробництва, безробіття, інфляція - це далеко не всі явища, з якими довелось зіткнутися економіці України. Щоб вийти із кризи, доводиться вирішувати всі ці питання. І банківській системі відводиться в цьому вирішальна роль.

Література

1. Финансы, деньги, кредит [Текст] / под ред. О. В. Соколовой. – Москва : Юристъ, 2000.
2. Кредитування. Правове регулювання банківської та інвестиційної діяльності в Україні [Текст] / Український науково-дослідний центр економіки будівництва «ЕКОБУД». – Київ, 1997.
3. Попович, В. М. Управление кредитными рисками заемщика, кредитора, страховика [Текст] / В. М. Попович, А. И. Степаненко. – Киев : «Правові джерела», 1996.
4. Щербакowa, Г. Н. Банковские системы развитых стран [Текст] / Г. Н. Щербакowa. – Москва : Экзамен, 2002.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2014 © Кришталь Г. О.

References

1. Sokolova, O. V. (Ed.). (2000). *Finansy, dengi, kredit*. Moskva: Yurist.
2. *Kredytuvannia. Pravove rehuliuwannia bankivskoi ta investytsiinoi diialnosti v Ukraini*. (1997). Ukrainskyi naukovo-doslidnyi tsentr ekonomiky budivnytstva «EKOBUД». Kyiv.
3. Popovych, V. M., & Stepanenko, A. Y. (1996). *Upravlenie kreditnymi riskami zaemshchika, kreditora, strahovshchika*. Kiev: Pravovi dzherela.
4. Shcherbakova, G. N. (2002). *Bankovskie sistemy razvityh stran*. Moskva: Ekzamen.

Received 06.03.2014 © Kryshthal G. O.